

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. Żurawia 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 29-35-69; 28-37-04; 28-90-17
ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telex: 816-436
Telefax: 29-40-89

BS/145/46/91

CO DECYDUJE O POZIOMIE ŻYCIA?

Komunikat z badań

Warszawa, kwiecień 1991 r.

W odpowiedzi na pytanie, co decyduje o materialnym powodzeniu w życiu, wymienia się wiele różnorodnych czynników. Poglądy na temat zakresu ich wpływu są zróżnicowane, gdyż zależą m.in. od doświadczenia i życiowych postaw ludzi. Wyniki markowego sondażu¹ przynoszą informacje dotyczące opinii o oddziaływaniu dziesięciu takich czynników. Część z nich jest związana z podejmowaniem przez ludzi decyzji i działań, część zaś to okoliczności od nich niezależne. Najważniejsze są, zdaniem ankietowanych, te pierwsze - przedsiębiorczość oraz gospodarność uzyskały najwyższe oceny (na pięciopunktowej skali) - chociaż ich oddziaływanie jest korygowane wpływem innych okoliczności.

Przedstawione w tabeli 1 czynniki zostały uszeregowane według wielkości średniej oceny, przy czym przyjęto, że poziom najwyższy ("bardzo duży wpływ") ma wartość "100", a najniższy ("żaden") - "0".

Tabela 1

Czynniki wpływające na poziom życia ludzi	Średnia ocena wpływu	Wskazania respondentów (w procentach) oceniających wpływ jako:				
		bardzo duży	duży	mały	bardzo mały	żaden
Przedsiębiorczość, aktywność	82	40	50	6	1	1
Gospodarność, pracowitość	78	36	47	11	2	2
Pochodzenie, zamożność rodziców	76	35	47	10	3	4
Znajomości, układy	76	34	45	13	4	3
Zawód, rodzaj wykonywanej pracy	74	21	61	11	3	3
Sytuacja rodzinna	72	19	59	15	3	2
Wykształcenie	60	11	41	31	8	8
Przypadek, los, szczęście	60	15	36	27	13	8
Miejsce zamieszkania	54	9	38	25	10	16
Przynależność partyjna, związkowa	38	6	20	23	15	32

¹ Sondaż "Aktualne problemy i wydarzenia(14)" przeprowadzono w dniach 15-19 marca 1991 r. na 1500-osobowej ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie losowej dorosłej ludności.

Zwraca uwagę, że obok siebie znalazły się czynniki o różnym charakterze. Wysoko oceniana jest aktywność ludzi, ale podobnie duże znaczenie jest przypisywane pochodzeniu oraz umiejętnościom wchodzenia w układy. Wykształcenie wpływa w takim samym stopniu co los, szczęście. Najniżej ceniona jest przynależność partyjna, związkowa. Dość zróżnicowane są opinie o wpływie miejsca zamieszkania - 9% określiło go jako duży, a 16% - uznało, że nie ma żadnego.

Jak wynika z zaprezentowanych danych, dość powszechne jest przekonanie, że o materialnym powodzeniu decydują różne okoliczności. Spróbujmy zatem wyodrębnić główne rodzaje poglądów na uwarunkowania poziomu życia ludzi. Posługując się analizą czynnikową, skonstruowano trzy zestawy (tab.2) - każdy z nich jest odzwierciedleniem postawy, charakteryzującej się uznawaniem zgrupowanych w niej czynników za główne determinanty życiowego standardu.

Tabela 2

Rodzaje czynników	Postawa 1	Postawa 2	Postawa 3
Gospodarność	.99476		
Przedsiębiorczość	.36458		
Zawód		.81973	
Wykształcenie		.50252	
Sytuacja rodzinna		.37171	
Pochodzenie		.34965	
Znajomości, układy			.54773
Przynależność do partii, związków zawodowych			.46075
Przypadek, los			.45580
Miejsce zamieszkania			.32274

Cechą charakteryzującą pierwszą postawę jest uznawanie indywidualnego wysiłku za element decydujący o standardzie życia - oba czynniki (zajmujące pierwsze miejsca w rankingu, tab.1) są istotnie ze sobą powiązane - określają te okoliczności, które zależą wyłącznie od ludzi.

Postawa druga jest już bardziej złożona. Z jednej strony akcentuje się czynniki niezależne - rodzinne uwarunkowania (po-

chodzenie, obecna sytuacja), z drugiej zaś - wykształcenie i zawód, a więc zdobyte umiejętności i ich wykorzystywanie. Połączenie tych czynników nie jest jednak przypadkowe - wskazuje bowiem, że w przeświadczeniu respondentów zarówno wykształcenie, jak i rodzaj wykonywanej pracy są istotnie związane z rodzinnymi uwarunkowaniami.

Cechą charakteryzującą trzecią postawę jest przekonanie o zasadniczym wpływie sytuacji zewnętrznych. Tu również połączenie czynników może w pierwszej chwili zastanawiać - obok przypadku, losu, szczęścia znalazło się miejsce zamieszkania, a także układy oraz przynależność do partii, związków. Te cztery czynniki mają jednak cechy wspólne - chociaż dotyczą zupełnie różnych spraw, wszystkie mogą korygować wpływ innych okoliczności, np. miejsce zamieszkania określa w pewien sposób zakres możliwości, ale jego zmiana przynieść może korektę tego zakresu.

Uznawanie determinującego wpływu okoliczności związanych z danym typem postawy nie oznacza negowania wpływu innych (zob. macierz korelacji czynników).

Macierz korelacji czynników:			
	Czynnik 1	Czynnik 2	Czynnik 3
Czynnik 1	1.00000		
Czynnik 2	.36388	1.00000	
Czynnik 3	.06636	.43504	1.00000

Wśród badanej populacji postawę pierwszą "indywidualnego wysiłku" prezentuje 78% osób. Decydującą wagę "okoliczności rodzinnych i zawodowych" uznaje 36%, a "sytuacji zewnętrznych" - 12% (pod uwagę brano tych ankietowanych, którzy wszystkim cechom zgrupowanym w poszczególnych rodzajach postaw nadawali znaczenie bardzo duże lub duże).

Interesująca jest analiza zależności wyodrębnionych postaw od prezentowanych opinii o różnych aspektach sytuacji w kraju (tab.3). Wiara w determinujący wpływ przedsiębiorczości i pracowitości jest poparta z reguły optymizmem - zarówno w ocenie sytu-

Tabela 3

w procentach

Opinie respondentów	Postawy		
	I	II	III
Ogółem	78	36	12
Ocena sytuacji politycznej:			
dobra	87	41	10
ani dobra, ani zła	77	38	14
zła	73	29	9
Prognoza sytuacji politycznej:			
poprawa	83	36	9
bez zmian	74	35	13
pogorszenie	72	36	16
Ocena sytuacji gospodarczej:			
dobra	84	37	9
ani dobra, ani zła	80	41	14
zła	75	33	12
Prognoza sytuacji gospodarczej:			
poprawa	84	36	10
bez zmian	72	32	10
pogorszenie	73	40	18
Stosunek do programu Balcerowicza:			
poparcie	84	32	8
brak poparcia	71	33	15
nieznajomość planu	78	41	12
Ocena sytuacji materialnej ludzi:			
dobra	85	49	3
ani dobra, ani zła	86	37	12
zła	75	34	13
Prognoza sytuacji materialnej ludzi:			
poprawa	84	37	8
bez zmian	76	43	13
pogorszenie	74	31	14
Ocena zakresu rządowej polityki socjalnej wobec biednych:			
wystarczający	80	33	10
za duży	74	26	5
za mały	78	38	13
Ocena kierunku rozwoju kraju:			
dobry	83	37	12
zły	72	37	13
Wpływ obecnej sytuacji na aktywność społeczeństwa:			
zachęca	85	39	9
zniechęca	74	35	14
Wpływ obecnej sytuacji na aktywność respondentów:			
zachęca	86	36	8
zniechęca	74	36	14
Ocena sensu ponoszonych wyrzeczeń:			
warto je ponieść, nastąpi poprawa	85	42	10
brak wiary w sens wyrzeczeń	74	32	13

acji politycznej, jak i gospodarczej. Zwolennicy indywidualnego wysiłku popierają plan Balcerowicza, korzystnie oceniają ogólny kierunek rozwoju i oczekują poprawy sytuacji kraju. Są przekonani o powszechnej akceptacji ponoszenia wyrzeczeń na rzecz przyszłości. Ten optymizm działa mobilizująco - uważają bowiem, że obecna sytuacja zachęca ludzi (i ich samych) do działania, aktywności.

Wśród przedstawicieli postawy drugiej, uznających wpływ okoliczności rodzinnych i zawodowych, nie wystąpiły tak wyraźne tendencje w ich opiniach o sytuacji kraju. Korzystne są ich oceny sytuacji politycznej i materialnych warunków życia, ale ekonomiki już neutralne ("ani dobre, ani złe"), przy nieznamości planu reform gospodarczych. Zdaniem tej grupy, ludzie wierzą w sens wyrzeczeń w imię lepszej przyszłości, ale oni sami są raczej przekonani, że standard życia nie zmieni się, a stan gospodarki - pogorszy. Zakres rządowej polityki socjalnej jest według nich niewystarczający.

Poglądy przekonanych o zasadniczym wpływie sytuacji zewnętrznych nie są wyraziste - obecny stan kraju w ich ocenie nie jest "ani dobry, ani zły" i w przyszłości raczej się pogorszy. Planu Balcerowicza nie popierają, obecna sytuacja wywołuje, ich zdaniem, u ludzi zniechęcenie, a nie mobilizację do działania.

Uzupełnieniem tej charakterystyki są zróżnicowania ze względu na cechy społeczno-demograficzne respondentów (tab.4).

O znaczeniu własnej inwencji mówią głównie respondenci z grup wiekowo starszych (40-49 lat oraz powyżej 60 lat), mający najwyższe dochody, zadowoleni ze swych warunków materialnych. Wśród grup społeczno-zawodowych jest to postawa zdecydowanie najbardziej charakterystyczna dla prywatnych przedsiębiorców.

Postawa druga - uznawanie uwarunkowań rodzinnych i zawodowych - cechuje zarówno najmłodszych (do 24 lat), jak i najstarszych (powyżej 60 lat), częściej mieszkańców wsi niż miast. Wagę tych czynników podkreślali zwłaszcza ankietowani z wykształceniem podstawowym, rolnicy, robotnicy niewykwalifikowani oraz rolni i leśni, osoby mające niższe dochody, uznający swe warunki życia za złe.

Tabela 4

w procentach

Cechy respondentów	Postawy		
	I	II	III
Ogółem	78	36	12
<u>Płeć</u>			
Kobiety	79	37	13
Mężczyźni	77	35	12
<u>Wiek</u>			
do 24 lat	75	43	14
25-29	70	29	9
30-39	76	32	12
40-49	82	34	14
50-59	75	34	15
60 i więcej lat	84	43	10
<u>Miejsce zamieszkania</u>			
Wieś	76	41	15
Miasto	79	33	10
<u>Wykształcenie</u>			
Podstawowe	78	42	15
Zasadnicze zawodowe	78	34	10
Średnie	78	31	10
Wyższe	78	28	10
<u>Grupy społeczno-zawodowa</u>			
Inteligencja, kadra kierownicza	70	22	5
Pozostali umysłowi	80	35	11
Pracownicy handlu i usług	76	30	10
Robotnicy wykwalifikowani	80	35	13
Robotnicy niewykwalifikowani	77	41	17
Robotnicy rolni i leśni	56	39	3
Rolnicy	79	43	16
Prywatni przedsiębiorcy	91	23	7
<u>Dochód respondenta</u>			
do 450 tys.	74	42	14
451-700	75	43	16
701-950	76	42	14
951-1200	77	32	8
1201-1450	83	30	13
1451-1700	79	33	12
1701-1950	79	27	13
1951-2200	86	27	7
powyżej 2200 tys.zł	82	27	3
<u>Ocena warunków materialnych rodziny</u>			
Dobre	85	31	6
Średnie, przeciętne	81	35	12
Złe	72	39	15
<u>Ocena sytuacji finansowej w minionym miesiącu</u>			
Wystarczyło bez kłopotów	87	30	5
Wystarczyło ledwo, ledwo	78	37	12
Zabrakło	75	37	15

Podobne cechy mają przedstawiciele grupy uznającej dominującą znaczenie czynników zewnętrznych, z tym że nie występują tu zróżnicowania ze względu na wiek. Postawa ta cechuje nieco częściej respondentów mieszkających na wsi niż w mieście, a także mających wykształcenie podstawowe, robotników niewykwalifikowanych i rolników, osoby niezadowolone ze swej sytuacji materialnej.

O ile dla najmłodszych ankietowanych charakterystyczna jest raczej postawa druga i trzecia, o tyle dla najstarszych (od 60 lat) - pierwsza i druga. Poglądy przedstawicieli inteligencji można uznać za mniej schematyczne - odsetki należących do wyróżnionych typów postaw są mniejsze niż w przypadku ogółu badanych. Jeśli chodzi o wykształcenie, to w przypadku postawy pierwszej nie występowały żadne zróżnicowania; drugi i trzeci typ postawy występuje częściej wśród ankietowanych z wykształceniem podstawowym, z wyższym zaś - rzadziej.

x

x

x

Ludzie mogą sami kształtować swój los, gdyż poziom życia zależy od przedsiębiorczości, gospodarności, pracowitości. Taki pogląd jest powszechny wśród respondentów. Jednocześnie uznają oni wpływ czynników niezależnych, wynikających z rodzinnych warunkowań przeszłych i obecnych oraz kapitału wiedzy i zawodowych umiejętności. Oddziaływanie tych dwóch głównych grup czynników może być korygowane w różny sposób - poprzez układy formalne (przynależność partyjna, związkowa) czy nieformalne (kliki, znajomości), przez czynniki irracjonalne - po prostu los, przypadek, a także przez mniejsze lub większe możliwości życiowe określone miejscem zamieszkania.